

Franz Kafka • Proměna

Franz Kafka

P R O M Ě N A

Vyšehrad 2005

Translation © Vladimír Kafka, 2005
Illustrations © Markéta Prachatická, 2005

ISBN 80-7021-774-X

I

Když se Řehoř Samsa jednou ráno probudil z nepokojných snů, shledal, že se v posteli proměnil v jakýsi nestvůrný hmyz. Ležel na hřbetě tvrdém jak pancíř, a když trochu nadzvedl hlavu, uviděl své vyklenuté, hnědé břicho rozdělené obloukovitými výztuhami, na jehož vrcholu se sotva ještě držela příkrývka a tak tak že úplně nesklouzla dolů. Jeho četné, vzhledem k ostatnímu objemu žalostně tenké nohy se mu bezmocně komíhaly před očima.

Co se to se mnou stalo? pomyslel si. Nebyl to sen. Jeho pokoj, správný, jen trochu příliš malý lidský pokoj, spočíval klidně mezi čtyřmi dobře známými stěnami. Nad stolem, na němž byla rozložena vybalená kolekce vzorků soukenného zboží – Samsa byl obchodní cestující –, visel obrázek, který si nedávno vystříhl z jednoho ilustrovaného časopisu a zasadil do pěkného pozlaceného rámu. Představoval dámu, opatřenou kožešinovou čapkou a kožešinovým boa, jak vzpřímeně sedí a nastavuje

divákovi těžký kožešinový rukávník, v němž se jí ztrácí celé předloktí.

Řehořův pohled se pak obrátil k oknu a pošmourané počasí – bylo slyšet, jak kapky deště dopadají na okenní plech – ho naplnilo melancholií. Co kdybych si ještě trochu pospal a zapomněl na všechny blázniviny, pomyslel si, to však bylo naprosto neproveditelné, neboť byl zvyklý spát na pravém boku, v nynějším stavu se však do této polohy nemohl dostat. Ať sebou házel sebevětší silou na pravý bok, vždycky se zase zhoupł zpátky naznak. Zkoušel to snad stokrát, zavřel oči, aby se nemusel dívat na zmítající se nohy, a přestal, až když ucítil v boku lehkou, tupou bolest, jakou ještě nikdy nepocítil.

Ach bože, pomyslel si, jaké jsem si to vybral namáhavé povolání! Den co den na cestách. Zlobení s prací je mnohem víc než přímo v obchodě doma, a k tomu ještě ten kříž s cestováním, starosti o vlaková spojení, nepravidelné, špatné jídlo, stále se střídající známosti, jež nikdy nenabu-

dou trvalosti, srdečnosti. Aby to všechno čert vzal! Ucítil nahoře na břicho slabé svědění; pomalu se sunul po hřbetě k čelu postele, aby mohl lépe zvednout hlavu; našel svědicí místo, poseté spoustou drobných bílých teček, které nedovedl posoudit; a chtěl to místo jednou nohou ohmatat, hned ji však stáhl zpátky, neboť při dotyku ho hrůzou zamrazilo.

Sklouzl opět zpátky do dřívější polohy. Z toho časného vstávání člověk dočista zpitomí, pomyslel si. Člověk se potřebuje vyspat. Jiní kupci si žijí jak ženy v harému. Když se například během odpoledne vrátím do hostince, abych si přepsal získané zákazníky, sedí si tihle páni teprve u snídaně. To bych si tak mohl zkusit u svého šéfa; na místě bych letěl. Ostatně kdoví jestli by to pro mne nebylo lepší. Kdybych se kvůli rodičům nedržel, dávno bych dal výpověď, šel bych rovnou k šéfovi a od plic bych mu řekl, co si myslím. Ten by určitě spadl z pultu! Je to také divný způsob, sednout si na pult a z té výšky mluvit se zaměstnancem, který

navíc kvůli šefově nedoslýchavosti musí přistoupit až těsně k němu. Nu, ještě se té naděje docela nevzdávám; jen co budu mít pohromadě tolik peněz, abych splatil, co mu rodiče dluží – může to trvat ještě tak pět šest let –, rozhodně to udělám. Pak se to rozetne. Prozatím ovšem musím vstát, protože mi v pět jede vlak.

A podíval se na budík, který tikal na prádelníku. Pane na nebi! pomyslel si. Bylo půl sedmé a ručičky šly klidně dál, dokonce bylo půl pryč, pomalu už tři čtvrti. Že by byl budík nezazvonil? Z postele bylo vidět, že byl správně nařízen na čtvrtou hodinu; určitě také zvonil. Ale což bylo možné klidně zaspát to zvonění, které otrásá nábytkem? Nu, klidně zrovna nespál, zato patrně tím tvrději. Co však teď počít? Příští vlak jede v sedm hodin; aby ho stihl, musil by si nesmírně pospíšet a kolekce ještě není sbalená a sám se necítí nijak zvlášť svěží a spolehlivý. A i kdyby vlak stihl, šefovo hromování ho nemine, poněvadž sluha z obchodu čekal u vlaku o páté a dávno podal hlášení, že ho

zmeškal. Je to šéfova stvůra, bez páteře a bez vlastního rozumu. Co kdyby se hlásil nemocný? Ale to by bylo krajně trapné a podezřelé, poněvadž za celých pět let služby nebyl Řehoř ani jednou nemocen. Šéf by určitě přišel s lékařem od nemocenské pokladny, vyčítal by rodičům, že mají líného syna, a všechny námitky by zatrhł odkazem na lékaře od pokladny, pro kterého jsou přece vůbec všichni lidé úplně zdraví, jenže se štítí práce. A byl by ostatně v tomto případě v nepravu? Až na jistou ospalost, která byla po tom dlouhém spaní doopravdy zbytečná, cítil se Řehoř skutečně docela dobře a dokonce měl řádný hlad.

Když si to všechno v největším spěchu rozvažoval a nemohl se odhodlat vylézt z postele – budík právě odbíjel tři čtvrti na sedm –, ozvalo se opatrné zaklepání na dveře v hlavách postele. „Řehoři,“ zavolal hlas – byla to matka – „je tři čtvrti na sedm. Nechtěls odjet?“ Ten něžný hlas! Řehoř se zděsil, když uslyšel hlas, jímž odpověděl, nepochybně svůj dřívější hlas, do něhož se však jakoby

zezdola mísilo jakési nepotlačitelné, bolestné pípání, které jediné první okamžik ponechávalo slovům zřetelnost, natolik však rozrušilo jejich doznění, že člověk nevěděl, jestli dobře slyší. Řehoř chtěl obsírně odpovědět a všechno vysvětlit, za těchto okolností se však omezil na pouhé: „Ano, ano, děkuji, maminko, už vstávám.“ Skrz dřevěné dveře nebylo asi venku znát změnu v Řehořově hlase, neboť matka se tím prohlášením uspokojila a odšourala se pryč. Ale krátká rozmluva upozornila ostatní členy rodiny, že Řehoř je proti očekávání ještě doma, a už klepal na jedny z postranních dveří otec, slabě, ale zato pěstí. „Řehoři, Řehoři,“ volal, „copak je?“ A po malé chvílce znovu naléhavě a hlubším hlasem: „Řehoři! Řehoři!“ U druhých postranních dveří se však ozval tichý, naříkavý hlas sestry: „Řehoři? Není ti dobře? Potřebuješ něco?“ Na obě strany odpověděl Řehoř: „Už jsem hotov,“ a snažil se co nejpečlivěji vyslovovat a dlouhými odmlkami mezi jednotlivými slovy zbavit svůj hlas všeho nápadného. I otec se vrátil

k snídani, avšak sestra zašeptala: „Řehoři, otevři, pro všechno na světě.“ Ale Řehoře ani nenapadlo otevřít, zato velebil svou opatrnost, jíž přivykl na cestách, že totiž i doma na noc zamykal všechny dveře.

Nejdříve chtěl v klidu a nerušeně vstát, obléci se a především nasnídat, a pak teprve si rozvážit, co dál, neboť mu bylo jasné, že úvahy v posteli k ničemu rozumnému nepovedou. Vzpomněl si, že už častěji cítil v posteli jakousi lehkou bolest, způsobenou snad nešikovnou polohou, a když potom vstal, ukázalo se, že si to jen namlouval, i byl teď zvědav, jak se dnes jeho představy pozvolna rozplynou. Změna hlasu nevěstí ostatně nic jiného než řádné nachlazení, nemoc obchodních cestujících, o tom neměl nejmenší pochyby.

Odhodit přikrývku bylo docela prosté; stačilo, aby se jen trochu nafoukl, a spadla sama. Ale dál už to šlo těžko, hlavně proto, že byl tak nesmírně široký. Byl by potřeboval paže a ruce, aby se zdvihl; místo nich měl však jen spoustu nožiček, které

byly neustále v roztodivném pohybu a které navíc nebyl s to ovládat. Chtěl-li naráz některou z nich pokrčit, pak se určitě narovnal; a když se mu konečně povedlo provést s onou nohou to, co chtěl, pracovaly zatím všechny ostatní v krajním, bolestném vzrušení jako pominuté. „Jenom se zbytečně nezdržovat v posteli,“ řekl si Řehoř.

Nejdřív se chtěl dostat z postele spodní částí těla, avšak tato spodní část, kterou ostatně ještě neviděl a již si ani nedovedl dost dobře představit, byla, jak se ukázalo, příliš těžko pohyblivá; šlo to tak pomalu; a když sebou nakonec málem zuřivě, vší silou a bez ohledu hodil dopředu, špatně zvolil směr, prudce narazil na dolní čelo postele a palčivá bolest, již ucítil, ho poučila, že právě spodní část těla je v tu chvíli snad nejchoulostivější.

Zkusil proto dostat z postele nejdříve horní část těla a opatrně otáčel hlavu k pelesti. To se též snadno podařilo a tělesná masa, přes svou šíři a tíhu, se posléze pomalu valila tím směrem, kam se obrátila hlava. Ale když konečně hlava trčela

ven z postele do prázdného prostoru, bál se najednou postupovat tímto způsobem dál, neboť kdyby tak nakonec sletěl, musel by to být zrovna zázrak, aby si neporanil hlavu. A zrovna teď ani za nic nesmí pozbyť vědomí; to raději zůstane v posteli.

Ale když tu po opětovném namáhání zase ležel a oddychoval jako předtím a znovu viděl, jak nožičky spolu zápolí snad ještě krutěji, a nepřipadalo mu již možné vnést do té zvůle klid a řád, říkal si zas, že nemůže setrvávat v posteli a že nejrozumnější bude obětovat vše, jen bude-li tu sebe-menší naděje, že se tím z postele vysvobodí. Zároveň si však znovu a znovu připomínal, že mnohem lepší než zoufalé rozhodnutí je klidná a nejklidnější rozvaha. V takových okamžicích se zahleděl co nejpřeněji k oknu, bohužel však pohled na ranní mlhu, zahalující i protější stranu úzké ulice, skýtal málo důvěry a svěžesti. „Už sedm hodin,“ řekl si, když budík znovu odbíjel, „už sedm hodin a pořád ještě taková mlha.“ A chvílku zůstal ležet v klidu a slabě oddychoval, jako by snad očekával,

že naprosté ticho vrátí skutečné a samozřejmé poměry.

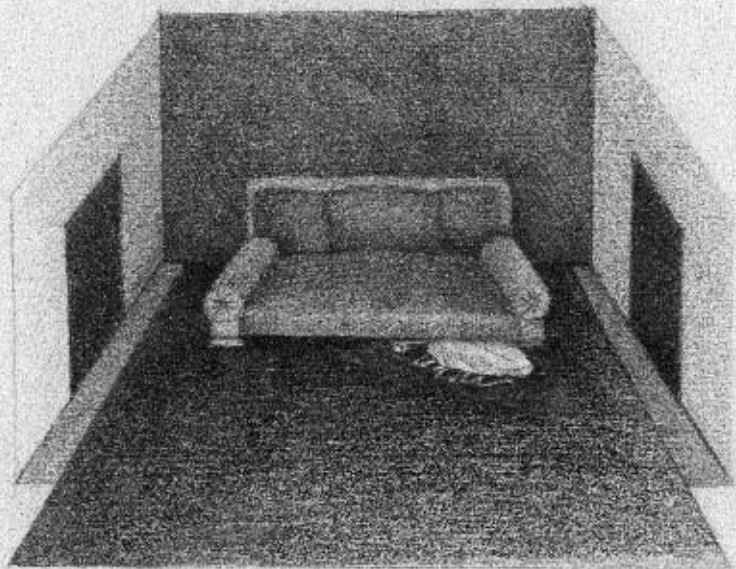
Potom si však řekl: „Než odbije čtvrt na osm, bezpodmínečně musím být úplně venku z postele. Ostatně do té doby se po mně přijde zeptat také někdo z obchodu, protože obchod se otvírá před sedmou.“ A chystal se teď vykolébat tělo po celé délce úplně rovnoměrně z postele ven. Spustí-li se z postele takto, zůstane hlava, již hodlal při pádu prudce zvednout, ještě nejspíš bez úrazu. Hřbet je, zdá se, tvrdý; tomu se snad při pádu na koberec nic nestane. Nejpovážlivější mu připadalo pomyšlení na ten hlasitý rámus, který se určitě ozve a patrně vyvolá za dveřmi ne-li zděšení, tedy jisté obavy. Musel se toho však odvážit.

Když už Řehoř napůl čněl z postele ven – nová metoda byla spíš hrou než námahou, stačilo, aby se vždycky jen trhnutím kousek pohoupl –, napaadlo ho, jak by bylo všechno jednoduché, kdyby mu přišli na pomoc. Dva silnější lidé – měl na mysl otce a služebnou – by docela stačili; musili

by mu jen vsunout paže pod vypouklý hřbet, vyloupnout ho tak z postele, sehnout se s břemenem a pak jen opatrně vyčkat, až provede přemet na podlahu, kde snad nožičky dostanou nějaký smysl. Nu, nehledě k tomu, že dveře jsou zamčené, má snad vážně volat o pomoc? Přes všechnu bídu nemohl při tom pomyslení potlačit úsměv. Byl už tak daleko, že při silnějším zhoupnutí sotva držel rovnováhu, a teď už se co nejdřív musel definitivně rozhodnout, neboť bylo za pět minut čtvrt na osm – když se u dveří od bytu ozval zvonek. „To je někdo z obchodu,“ řekl si a skoro strnul, kdežto nožičky se roztančily tím rychleji. Na okamžik všechno ztichlo. „Neotevřou,“ řekl si Řehoř v jakési nesmyslné naději. Ale potom ovšem jako vždy vykročila služebná pevným krokem ke dveřím a otevřela. Sotva Řehoř uslyšel první slovo návštěvníkova pozdravu, už věděl, kdo to je – sám prokurista. Proč jen je Řehoř odsouzen, aby sloužil u firmy, kde nejmenší nedbalost vzbouzí hned největší podezření? Jsou snad všichni za-

měšťnanci dohromady darebáci, není snad mezi nimi ani jeden věrný, oddaný člověk, který třeba jen pár hodin po ránu nevyužije pro obchod, a už ho k zbláznění hryže svědomí a dočista není v stavu vylézt z postele? Copak opravdu nestačilo poslat učedníka, aby se zeptal – když už to prostě bez toho doptávání nejde –, to musí přijít sám prokurista a celé nevinné rodině se tak musí dát najevo, že přešetření této podezřelé okolnosti lze svěřit jedině prokuristovu rozumu? A spíš z rozčilení, jež tyto úvahy v Řehořovi vyvolaly, než z řádného rozhodnutí vymrštil se vši silou z postele. Ozvalo se hlasité bouchnutí, ale žádný zvláštní rámus to nebyl. Trochu ztlumil pád koberec, též hřbet byl pružnější, než si Řehoř myslel, odtud ten dosti nenápadný, tlumený zvuk. Jen na hlavu nebyl dost opatrný a uhodil se do ní; kroutil jí a vzteky i bolestí ji třel o koberec.

„Tam uvnitř něco spadlo,“ řekl prokurista v pokoji vlevo. Řehoř si zkoušel představit, jestli by se také prokuristovi nemohlo jednou stát něco podob-

ného jako dnes jemu; vždyť takovou možnost je vlastně nutno připustit. Ale jako v neomalenu odpověď na tuto otázku udělal prokurista ve vedlejším pokoji několik rázných kroků a zavrzal lakýrkami. Z pokoje vpravo oznamovala sestra Řehořovi šeptem: „Řehoři, prokurista je tu.“ „Já vím,“ řekl Řehoř pro sebe; ale netroufal si promluvit tak nahlas, aby to sestra uslyšela.

„Řehoři,“ řekl teď otec z levého pokoje, „přišel pan prokurista a táže se, proč jsi neodjel ranním vlakem. Nevíme, co mu máme říci. Ostatně chce také mluvit s tebou osobně. Otevři tedy, prosím tě. On už bude tak laskav a promine nám ten nepořádek v pokoji.“ „Dobré jitro, pane Samsu,“ volal už prokurista vlídně. „Není mu dobře,“ řekla matka prokuristovi, zatímco otec ještě mluvil u dveří, „není mu dobře, pane prokuristo, to mi věřte. Jakkak by jinak mohl Řehoř zmeškat vlak? Vždyť ten chlapec nemyslí na nic jiného než na obchod. Už se skoro zlobím, že si někdy večer nevjde; teď byl přece týden ve městě, ale večer co

večer byl doma. Sedí tu s námi u stolu a tiše si čte noviny nebo studuje jízdní řády. K rozptýlení mu stačí vyřezávat si lupenkovou pilkou. Tuhle si například za dva tři večery vyřezal rámeček; podívejte se, jaký je pěkný; visí uvnitř v pokoji; hned ho uvidíte, jak Řehoř otevře. Jsem vůbec ráda, že tu jste, pane prokuristo; sami bychom byli Řehoře nepřiměli, aby otevřel; je takový umíněný; a určitě mu není dobře, ačkoli to ráno zapíral.“ „Hned přijdu,“ řekl Řehoř pomalu a obezřetně a nehýbal se, aby mu neušlo ani slovo z rozhovoru. „Jinak si to, milostivá paní, také nedovedu vysvětlit,“ řekl prokurista, „doufejme, že to není nic vážného. I když na druhou stranu zas musím říci, že my obchodníci – bohužel nebo naštěstí, jak chcete – musíme velmi často lehkou nevolnost z obchodních ohledů prostě přemoci.“

„Tak může už pan prokurista k tobě dovnitř?“ ptal se netrpělivý otec a znovu zaklepal na dveře. „Ne,“ řekl Řehoř. V pokoji vlevo nastalo trapné ticho, v pokoji vpravo začala sestra vzlykat.

Pročpak nejde sestra k ostatním? Asi teprve vstala a ještě se ani nezačala strojit. A proč pláče? Protože on nevstává a nepouští prokuristu dovnitř, protože se vystavuje nebezpečí, že ztratí místo a že by pak šéf zase znovu pronásledoval rodiče starými pohledávkami? To jsou snad přece jen zatím zbytečné starosti. Ještě je Řehoř zde a ani ho nenapadá opustit rodinu. V tuto chvíli zde ovšem leží na koberci a nikdo, kdo by znal jeho stav, by po něm nemohl vážně žádat, aby pustil prokuristu dovnitř. Ale kvůli této malé nezdvořilosti, pro niž by se přece později snadno našla vhodná výmluva, nemohou Řehoře jen tak najednou propustit. A Řehořovi se zdálo, že by bylo mnohem rozumnější, kdyby ho teď nechali na pokoji a nerušili ho pláčem a domlouváním. Ale právě ta nejistota druhé skličovala a omlouvala jejich chování.

„Pane Samsó,“ zvolal teď prokurista zvýšeným hlasem, „copak se děje? Zabarikádujete se tu v pokoji, odpovídáte jen ano a ne, působíte rodičům velké, zbytečné starosti a zanedbáváte – podotý-

kám to jen tak mimochodem – své úřední povinnosti způsobem vlastně neslýchaným. Mluvím tu jménem vašich rodičů a vašeho šéfa a žádám vás se vši vážností o okamžité jasné vysvětlení. Já žasnu, já žasnu. Měl jsem za to, že vás znám jako pokojného, rozumného člověka, a vy tu teď najednou, zdá se, chcete předvádět prapodivné vrtochy. Šéf mi sice dnes ráno naznačil možné vysvětlení vaší nedbalosti – týkalo se inkasa, jež vám bylo nedávno svěřeno –, ale já jsem se opravdu téměř zaručil svým čestným slovem, že takové vysvětlení jistě není správné. Teď však tu vidím vaši nepochopitelnou umíněnost a dočista ztrácím chuť sebeméně se vás zastávat. A vaše postavení naprosto není nejpevnější. Měl jsem původně v úmyslu říci vám to mezi čtyřma očima, ale když mě tu necháváte tak nadarmo ztrácet čas, nevím, proč by se o tom neměli dovědět i vaši páni rodiče. Vaše výkony v poslední době byly tedy velmi neuspokojivé; není sice roční doba na zvláštní obchody, to uznáváme; avšak taková roční doba, kdy

by se nedělaly žádné obchody, vůbec neexistuje, pane Samso, nesmí existovat.“

„Ale pane prokuristo,“ zvolal Řehoř celý bez sebe a v rozčilení zapomněl na všechno ostatní, „vždyť já hned, okamžitě otevřu. Slabá nevolnost, zavrať mi nedovolily vstát. Ležím teď ještě v posteli. Ale teď už jsem zase docela svěží. Zrovna vstávám z postele. Jen chvilku strpení! Nejde to ještě tak dobře, jak jsem myslel. Je mi už ale líp. Jak jen to tak na člověka padne! Ještě včera večer mi bylo docela dobře, rodiče to přece vědí, totiž lépe řečeno už včera večer jsem tak trochu něco tušil. Muselo to být na mně vidět. Proč jen jsem to v obchodě nehlásil! Ale to si člověk vždycky myslí, že nemoc přechodí a že není třeba zůstat doma. Pane prokuristo! Ušetřte mé rodiče! Vždyť k všemu tomu, co mi vyčítáte, není důvod; vždyť mi o tom nikdo slovo neřekl. Třeba jste nečetl poslední zakázky, které jsem posílal. Ostatně ještě vlakem o osmé pojedu na cestu, těch pár hodin klidu mě posilnilo. Jenom se nezdržujte, pane

prokuristo; hned jsem v obchodě, a buďte tak laskav, vyřídte to panu šefovi spolu s mým poručenkám!“

A zatímco to všechno Řehoř ze sebe o překot chrlil a sotva věděl, co říká, snadno se, patrně díky cviku, který získal v posteli, přiblížil k prádelníku a pokoušel se teď podle něho vztyčit. Skutečně chtěl otevřít, skutečně se chtěl ukázat a promluvit s prokuristou; byl žádostiv dovědět se, co řeknou ostatní, kteří po něm teď tak volají, až ho uvidí. Jestli se polekají, nebude už mít Řehoř žádnou odpovědnost a může být klidný. Jestli ale přijmou vše s klidem, pak ani on se nemá proč rozčilovat, a pospíší-li si, může být skutečně v osm na nádraží. Nejdříve se párkrát smekl po hladkém prádelníku, ale posléze se odrazil vši silou a stál zpřímá; bolesti v podbřišku si už vůbec nevšímal, ačkoli ho tam zle pálilo. Potom padl na opěradlo blízké židle a nožičkami se zachytil jeho okraje. Avšak tím také nad sebou nabyl vlády a zůstal potichu, neboť teď si mohl poslechnout, co říká prokurista.

Franz Kafka

P R O M Ě N A

Edice Harmonie, svazek třináctý

Z německého originálu ze sbírky Erzählungen (Schocken Books, New York, dritte Ausgabe, s. a.), přeložil Vladimír Kafka. Doslov napsala Vlasta Hesounová. Ilustrace Markéta Prachatická. Typografie Zdeněk Ziegler. Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o., roku 2005 jako svou 664. publikaci. Vydání první. Stran 120. Odpovědná redaktorka Radka Fialová. Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s. Doporučená cena 148 Kč.

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.

Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

ISBN 80-7021-774-X